

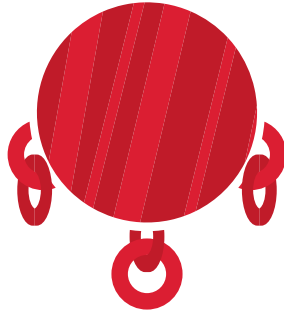

KULTUR – SÁPMI

JURDDABEASI RAPORTA 2021–2022

Sámi dálá kultursuorggi birra ja jurdagat
nanosmahttojuvvon iešmearrideapmai sámi
dáidda- ja kultursuorggis

Sunna Kitti illustrašuvdna Sámis. Govva lea ožžon inspirašuvnna Keviselle
(Hans Ragnar Mathisen) Sámi kárttas "Sámisat 01079"

"Mii giitit máttuideamet go leat skeaŋkan ožžon dán divrras árbbi, mii midjiide lea fievrriduvvon sohka buolvvas buvvi duháhiid jagiid áiggis Sámeeatnamis.

Giitit máttuideamet viissisvuodas, máhtuin ja dieđuin vai sáhttit ain otná beaivve eallit ja birget.

Giitu buriin hutkosiin vai birget árktalaš dálvviid badjel, luđiin, muitalusain, máidnasiin, duodjemáhtus ja dearvvašlaš borramušain ja erenoamážit máhtus eallit ovtta eatnamámiinnamet. Bargat dan ovdii vai min mánáin ja boahttevaš buolvvain livččii vejolašvuohka joatkit árbámet ja eallit Sámis sápmelažžan.

Mii sámit leat okta álbmot eaige riikkaráját galgga hehttet min oktasašvuoda."

SISDOALLU

1. KULTUR-SÁMI JURDDABEASSI	1
1.1 Ásaheapmi ja mandáhtta	1
1.2 Jurddabeasi barggu organiseren	1
1.3 Lávdegotti čoakkádus ja lahtut	2
2. MEROŠTALLANFÁPMU	3
2.1 Dáidda ja kultuvra min geahččanguovllus	3
2.2 Mihtilmas sámi dáiddasuorgi	4
2.3 Eavttut ipmirdit sámi dáidda- ja kultursuorggi	5
3. MÁRKANAT, BOASTTOGEAVAHEAPMI JA VEJOLAŠVUOĐAT	6
3.1 Lassánan beroštupmi ja jearru	6
3.2 Sámi márkan	6
3.3 Appropriašuvdna ja boasttogeavaheapmi	7
4. DOARJJAORTNEGAT JA IEŠMEARRIDEAPMI	8
5. ČOAHKKÁIGEASSU	10
MILDOSAT: KONKREHTA EVTTOHUSAT	12, 13
1. Sámediggi nammada ovttasbargojoavkku, man mihttun lea nannet Kultur-Sámi oktan kulturpolitihkalaš suorgin riikkarájiid rastá.	
2. Sámi kulturpolitihkalaš ovttasbarggu davviriikkalaš ruhtadeapmi.	
3. Ásahit pan-sámi doarjjaortnega sámi dáidda- ja kultursuorgái.	
4. Rájiid rasttideaddji heiveheapmi ásahussuorggis.	
5. Nationála doarjjaortnegat berrejit dohkkehit ja doarjut olles sámi dáidda- ja kultursuorggi.	
6. Diehtováilliid deavdin.	
7. Nationála ásahusaid ovddasvástádus.	
8. Eanet fágagelbbolašvuohta sámi suorggis.	
9. Nationála filbmadoarjjaortnegat ollašuhttet “Pathfinder”.	
10. Politihkaš vuoruheapmi suddjen dihte sámi oktasaš kulturopmodaga.	

1. KULTUR-SÁMI JURDDABEASSI

1.1 Ásaheapmi ja mandáhtta

Sámiráđđi ásaheapi giddat 2020 oktasaš "Kultur-Sámi Jurddabeassi". Ovttaskas sámi dáiddarat, kulturbargit, festiválat ja kulturásahusat bovdejuvvoje govvidit sámi suorggi dálá dili ja hábmet ođđa jurdagiid ja ideaid ceavzilis sámi dáidda- ja kultursuorggi várás 10 jagi dás duohko.

Covid-19 pandemija áigge bohciidii dárbu čalm-mustahttit sámi dáidda- ja kultursuorggi earenoamáš dili ja dárbbuid. Vaikko giddemat váikkuhedje dáidda- ja kultursuorgái máilmmiviidosáččat, giddejuvvon riikkarájit šadde maiddái okta vál-dosivva dasa, ahte sámi dáiddarat, kulturbargit, festiválat ja kulturásahusat masse dienasvuodu ja váikkuhanguovlluid (Kultur-Sápmi Covid-19 áiggi, SR 2021).

Covid-19-pandemija váikkuhii sámi suorgái eará láhkai go nátionála surggiide, man dihte šattai dárbu lasihit dieđuid sámi dáidda- ja kultursuorggi ekovuogádagas ja maiddái guorahallat sámi suorggi ovddidaneavttuid ja nátionála váikkuhanguovlluid mearkkašumi.

Beroštupmi sámi dáidagii ja kultuvrii lea lassánišgoahtán riikkaidgaskasaččat. Sámi dálááiggedáidda, filbma, musihkka ja earenoamážit design, vásihit stuora ja lassáneaddji beroštumi márkaniin riikkaidgaskasaččat. Rájiid rasttideaddji davviriikkalaš váikkuhanguovllu, nanu máilmmiviidosáš eamiálbmogiid fierpmádagaid ja stuora riikkaidgaskasaš jearu geažil mánggat iešguđet áššit galggašedje doarjut sámi hutkás surggiid ja ceavzilis ovdánumi. Stuora ovdánavjolašvuodát leat goittotge ain stuora ja duohtatkeahkes potenciála. Mii hehte ovdáneami ja mot sáhttit olahit sámi dáidda- ja kultursuorggi buot vejolašvuodaid? Mii lea ceavzilis ovdáneapmi sámi geahččanguovllus? Naba dáiddalaš friddjavuohta Sámis?

Jurddabeassi čilgehusas dilis ja ávžžuhusaid

váldomihttomearrin lea ovddidit sámi iešmearri-danrievtti ja dáiddalaš friddjavuođa nanosmuvva-ma sámi dáidda- ja kultursuorggis. Jurddabeassi sávvá, ahte dát raporta ofelaštá sihke Sámi ja iešguđetge álbmotstáhtaid sámi kulturpolitihka boahhtevuođa ovdánahttimis.

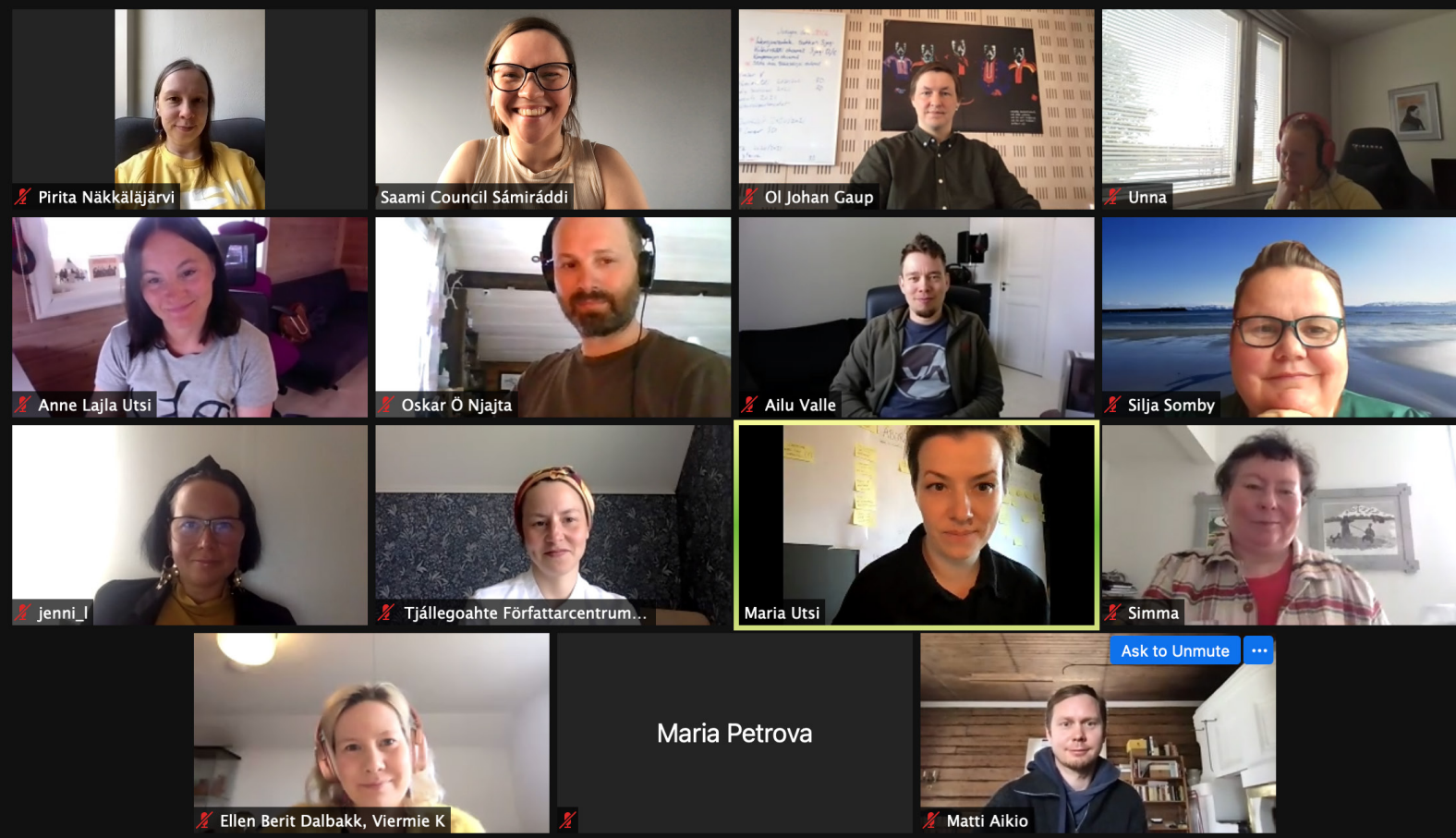
Norgga beale Sámediggi lea dorjon Jurddabeassi barggu.

1.2 Jurddabeassi barggu organiseren

Jurddabeassi lea jodihan Sámiráđi kulturossodaga hoavda, Christina Hætta. Doaimmahanjoavkkus leamašan lassin Jenni Laiti, Ol Johan Gaup ja María Utsi. Jurddabeassi vuosttaš čoahkkim lei čakčamánu 2020 ja digitála čoahkkimat dollojuvvojedje miehtá jagi oktiibuot njeallje. Čoahkkimiin ledje iešguđetge lágan fáttát, dego doarjjaortnegat, dáiddalaš friddjavuohta, meroštallanfápmu, kvalitehta ja relevánsa. Jurddabeassi bovdi maiddái gussiid čoahkkimiiddásis. Sihke dáidaga dutkanprošeakta "OKTA" ja sámi ásaheapi fierpmádat "Viermie-K" gallededje čoahkkimiid. Jurddabeassi manjimus čoahkkim lei 27.9.2021.

Covid-19 pandemija lea váikkuhan Jurddabeassi bargui ja ovdáneapmái earret eará eastimiin fysalaš deaivvademiid. Daningo čoahkkimiin dárbbahuvvui dulkon, digitála hápmi gávnnavuvvui hástaleaddjin rabas digaštallama ja hutkás jurddašeami dáfus. Dattetge Jurddabeassi lea lihkestuvvan láhčit dili viiddes digaštallamiidda ja hábmet earenoamáš pan-sámi ovddidanforuma.

Jurddabeassi lahtut, geat barget beaivválaččat sámi dáidda- ja kultursuorggis, vásihedje buohkat garra bargodili Covid-19-pandemija áigge. Sámiráđđi háliida rámiidit ja giitit Jurddabeassi lahtuid, go nákeje vuoruhit Jurddabeassi dehálaš barggu hástaleaddji áigodagas.

1.3 Lávdegotti čoakkádus ja lahtut

Sámiráddi háliidii Jurddabeasi ásaheamis vuhtiiváldit, ahte das leat ovdasteaddjit olles sámi dáidda- ja kultur-suorggis. Čoakkádusas vuhtiiváldojuvvojedje sihke geografija, sohka bealli ja máhtolašvuodasuorgi.

- Anne Lajla Utsi, Internašunála sámi filbmainstituhta direktivra, Guovdageaidnu
- Áilu Valle, artista, Gámasmohkki /Avvil
- Dávvet Bruun-Solbakk, journalista/studeanta, Deatnu
- Jenni Laiti, dáiddár, Anár / Jåhkkåmåhkke
- Lea Simma, Tjállegoakte - Författarcentrum Sápmi, Jåhkkåmåhkke
- Maria Utsi, kulturbargi ja konsuleanta, Romsa
- Milana Sapelnikova, duojár, Lujávri
- Niillas Somby, Sámi dáiddárráddi, Sirbmá
- Nils-Johan Labba, duojár, Jåhkkåmåhkke
- Oskar Östergren Njajta, filbmadahkki/Prošeakta jodiheaddji, Deardna
- Ol Johan Gaup, Guovdageainnu beassásmárkanfestivála produseanta ja skearrofitnodaga DAT o.s musihkkaovddasvástideaddji, Guovdageaidnu
- Patricia Fjellgren, Filbmadahkki ja giellabargi, Staare
- Pirita Näkkäljärvi, Suomabeale Sámedikki kulturlávdegotti ságajodiheaddji, Anár
- Siljá Somby, filbmadahkki ja rádddeaddi Norgga Sámedikkis, Unjárga

2. MEROŠTALLANFÁPMU

Juohke álbmogis lea vuoigatvuohta eaiggáduššat ja muitalit iežas historjjá. Lea goittotge čielggas, ahte gáržžes geahččanguovlu lea mihtilmas davviriikkalaš dáiddakanovdnii. Sámi dáiddasuorgi leamašan unnán ovddastuvvon nationála historjjás, ja dat, maid mii dán áigge atnit guovddáš sámi dáiddan, lea leamaš áibbas oaidnemeahtun nationála ásusain (Utredning om samisk kunst og kultur på arenaer i Norge, KUD 2018 / Sámi dáidda ja kultuvra Norgga arenain - čielggadeapmi KUD 2018). Vássán jagiid riikkaidgaskasaš ja nationála beroštupmi sámi dáidagis lea lasihan sámi dáidaga oinnolašvuođa ja ovddastusa. Seammás váldegaskavuohta ii leat rievdan eanetlogu ja sámi dáiddasuorggi gaskal, eaige dohkkeheami, čalmmustahtima ja struktuvrralaš eavttut leat lihkkanan.

Friiddja ja nanu servodatsajádaga vuodđoeaktu lea dat, ahte ieš beassá meroštallat mii lea dehálaš ja mávssolaš. Marginála geahččanguovlu goittotge hárvve, dahje ii goasse, olaha oinnolašvuođa dahje doarjaga. Sámi dáidagis, seammago sámi servodateallimis obalohká, orru leame váttis oažžut doarjaga ollislaš narratiivii, eará duohtavuodagovvemiide ja duohtavuodáide nationála diskurssain, maid eanetlohku lea meroštallan. Dáinna lágiin sámiid jienat ja vuogit šaddet sorjavežžan das, ahte dat fátmastuvvojit ja čáhkaduvvojit sisa rámmaide ja eavttuide, maid ieža eai leat beassan meroštallat. Ferte nappo gávdnat iežas saji ságastallamis, mii ii vealtakeahtá speadjalastte daid áššiid, maid ieš vásiha dehálaččamussan ja áigeaguovdilaččamussan. Dávjá oassin girjás ángguruššamis, man ulbmil lea vástidit ovdalaš meroštallon politihkalaš mihttomeriide. Dán sullasaš searvadahttin- ja girjávuođastrategiija ii hábme duohta váldeširdima, muhto baicca veahkeha nanosmahttit ain eanet meroštallanfámu. Ságastallan, diskursa, ja diekko bokte doaibmavejolašvuođat meroštallojit eanetlogu dárbuid, duohtavuoda ja eallinvugiid vuodul. Jurddabeasi vuodđorefleškuvdna lea nappo leamaš dat, ahte maid ferte jearrat, vai sáhtá hástallit nationála dáiddasuggiid relevánssa, dohkkeheami ja oinnolašvuođa vuodđostruktuvrraid.

Dáidda lea, ja lea álo leamaš, guovddážiis sámi servodagas. Vássánáiggi ja boahteáiggi gaskkas dat speadjalastá ja doadjá sihke árbevieru ja historjjá, ja lea seammás lagaš ja konkrehtalaš oassi min dálááiggi servodatdoaimmain ja duohtavuodas. Sámi dáidda galgá ja ferte leat fátmastuvvon oassin nationálastáhtaid iešipmárdusas, ja dat ferte vuolggahuvvot iežas duohtavuoda ja geavada vuodul. Dát mearkkaša, ahte sámi dáidda- ja kultursuorggi ovddidaneavttuid ferte hukset suorggi iežas refleškuvnnaid ja dárbuid mielde, iige

heivehuvvot eanetlogu mihtuide ja struktuvrraide. Jurddabeasi váldoáššin leamašan čájehit, mot dán sáhtá ja berrešii dahkat.

2.1 Dáidda ja kultuvra min geahččanguovllus

Go jurddabeassi dán kapihttalas háliida meroštallat dáidaga ja kultuvra min iežamet geahččanguovllus, lea midjiide lunddolaš geahčestit dáiddár Nils-Aslak Valkeapää (1943-2001) guvlui. Valkeapää anii iežas áigge dehálažžan gaskkustit sámi dáidaga ja kultuvra mihtilmasvuodaid. Son humai dávjá dan birra, ahte sámi dáiddárat lunddolaččat rasttidit iešguđet surggiid iežaset bargguin, ja ahte sámi eallinvuohki iešalddis lei ja lea dáidda.

Sámi eallinvuohki, barggut ja hutkás vuogit leat álo leamaš oktavuodas nuppiidasaset, ja daid ferte oaidnit ja ipmirdit ollislaččat. Hutkás vuogit, duodji ja dáidda eai leat leamaš sierra doaimmat, baicca oassi eallimis ja kulturdoaimmain. Ovdamearkka dihte go ealli njuvvojuvvo, olles gorudiin ávkkástallojuvvo. Gorudis bohtet borramuš, liegga biktasat, boalut, niibbit dahje juoga abstrákta ja čáppat olggos oaidnit.

Valkeapää čálii jagi 1983 girjii «Greetings from Lapland», mas son čilge:

“Art as an isolated phenomenon is unknown to the Sámi. As a result, artists as a professional group are also a product of modern society, a result of the mad rush of our time. Through the Sámi lifestyle, each moment in life becomes an artistic experience. Carving with a knife, colorful clothes with a belt, a cap and a scarf, white moccasins on the snow, isn’t it a dance, even if the steps may be unsteady from time to time? Isn’t it beautiful when folk sit down in the snow, make a fire and gather around the flames?”

Árbevirolaččat sápmelaččain eai leat leamaš doahpagat dáidagii ja dáiddáriidda. Sánit “dáidda” ja “dáiddár” leat dálááiggiis jorgaluwon sámegilli, ja geavahuvvojit dán áigge dalle, go lea sáhka dáidagiin dahje dáiddáriin. Sámi bargovuohki ii leat goittotge rievdan. Visot ferte ain oaidnit ja ipmirdit holisttalaččat. Sámi dáidaga, kultuvra ja duoji ii nappo sáhte meroštallat dihto doahpágiid ja hinguáliid siste, daningo dat leat oassi ollislašvuođas ja ealli kultuvrras, mat leat čađat jodus.

Maiddái Sámiráđdi gávnnaha Sámi Duodji -dohkálašvuodamearkka birra jagi 2016 raporttas ná: “Duojiis sáhttet leat mángga mearkkašumi iešguđet

konteavsttain. Duojs lea sosiála, psykologalaš ja ekonomalaš mearkkašupmi, ja dat laktásit dávjá nuppiidasaset. Duodji-doaba ipmirduvvo nu iešguđetge ládje sámi kultuvrras, man dihte lea veadjemeahttun meerrat dasa sihkkaris ja loahpalaš meroštallama.

Kulturdoaba meroštallo sámi geahččanguovllus viidát, ja dat sisttisoallá maiddá eallima ávnnaslaš birgenlági. Juste danin, ahte hutkás bargovuogit leat nu giessasan sámi eallinvugiide, min oktavuođaide eatnamiidda ja čáziide, birgenláhkái, kulturárbái, árbedihtui, gillii ja árbevirolaš barguide. Sámi kulturbargiin ja dáiddáriin lea nappo dehálaš servodatlaš doaibma: suddjet ja gaskkustit min hutkás bargovuogiid, árbedieđu ja giela.

Stuora oasi sámi ealáhusain sáhtá atnit kultur- dahje hutkás ealáhusain, daningo eanas oassi sámi ealáhusain vuodđuduvvet iežaset ealáhusdoaimmas sámi kultuvrii holisttalaš lahkonanvuogi bokte. Ná maiddá hutkás ealáhusat leat badjánan oktan sámi servodaga váldoealáhusain ja sámi kultursuorggis leat fitnodagat álbmotlogu ektui eanet go muđui Davviriikkain.

Sámi hutkás bargovuogit ja hutkás ealáhusat vuodđuduvvet maiddá holisttalaš, dávjá luondustis ceavzilis lahkonanvuohkái. Dáid prinsihpaid vuodđu lea, ahte goassige ii oaččo váldit eanet go dárbbasa, ja álo galgá fuolahit, ahte boahstevaš buolvvaide maid báhcá.

„. buot maid mii bargat, bargat maiddá boahstevaš buolvvaid ovdii, vai sis livčče vejolašvuodat eallit Sámis ja sápmelažžan. Min dáidaga ja kultuvrra vuolggasadji lea čieža sohka buolvva dás duohko.”

JENNI LAITI, DÁIDDÁR, JURDDABEASI LAHTTU

2.2 Mihtilmas sámi dáiddasuorgi

Sápmi lea rájiid rasttideaddji olmmoščearda njealji álbmotstáhtas: Suomas, Norggas, Ruoššas ja Ruotas. Sápmelaččat johtet, barget ja ellet dáid riikkarájiid rastá ja atnet iežaset oktan álbmogin ja álbmotjoavkun

“Mii leat sámit ja mii háliidit leat sámit, eat dade eanet, dahje unnit, go máilmmi eará álbmogat. Mii leat okta álbmot, mis leat min iehčamet orrunguovllut, min iehčamet giella ja min iehčamet kultuvrralaš ja servodatlaš ráhkadus. Mii leat áiggiid mielde skáhppon áigáiboada ja eallán Sámieatnamis ja mis lea kultuvra, maid mii háliidit ovdánahttit ja eallit.”

SÁMIID KULTURPOLITIHKALAŠ PROGRAMMA,
SÁMIID 7. KONFERÁNSSA, 1971

Seammá ládje go sámi álbmot, maiddá sámi dáidda- ja kultursuorgi rasttida njealji riikka ráji, ja dan bokte nanne sámiid oktiigulleašvuoda ja identitehta. Dán suorggis lea lunddolaš bargat sihke rájiid ja surggiid rastá, mii dihtto ovdamearkka dihte sámi festiválain, teáhterčájálmasain, musihkkajoavkkuid čoakkádusain, dáiddaproševttain, filmabuvttademiin, girjjálašvuoda almmustahttimiin ja sámi eará dáidda- ja kulturbuvttademiid prográmmain. Sámi festiválain sáhtá deaivvadit olbmuid miehtá Sámi, muhto maiddá dáiddáriid miehtá máilmmi, daningo sámi dáiddárat barget maiddá eará máilmmiviidosaš eamiálbmotfierpmádagaiguin.

“Dat ii leat dušše dat, ahte mii rasttidit rájiid. Mun jáhkán, ahte sámi kultuvrras lea lunddolaš johtit álelassii, eatge mii bala guhkes gaskkain. Mii leat bistevaš oktavuođas guhtet guimmiideametguin, ja dat rasttida rájiid ja ollá viiddes guovlluide. Dien dáfus mii spiehkcasit majoritehta kultuvrras. Mii leat čađat jođus ja min kártá lea luondu ja sin kártá lea gokčojuvvon rájiiguin.”

PATRICIA FJELLGREN, JURDDABEASI LAHTTU,
FILMADAHKKI JA GIELLABARGI

UBMEJEN BIEJVIEH

SAMISKA VECKAN I UMEÅ 2-10 MARS 2019

Stjärnskottet ISÁK
Kulturpolitiskt toppmöte
Jubileumskonsert 20 år
Jojk och musik
Föreläsningar
Utställningar
Barnaktiviteter
Litteratur
Teater, film och mera

www.samiskaveckan.se

EAMIÁLBMOGIID MUSIHKKAFESTIVALÁ
MUSIC FESTIVAL OF INDIGENOUS PEOPLE
16.-17.8.2019 AANAAR ANÁR AANAR INARI
IJAHS IDJA
NIGHTLESS NIGHT
IJAHSIDJA.FI
@IJAHSIDJAOFFICIAL

MARI BOINE
ISÁK // NIKO VALKEAPÄÄ // SANČUARI
KATARINA BARRUK // AYDAR CHURUPOV
ANNA MOROTTAJA // ARTICLE 3
INGER-MARI AIKIO // ØYSTEIN NILSEN // ANNA KÁISA PARTAPUOLI // NILS-HEIKKI PALTO
PETRA BIREY MAGGA-VARS // ANNA-REETTA NIEMELÄ // MATIAS NIEMELÄ
ANNA NÁKKALÁJÁRVI-LÁNSMAN // JANNE LAPPALAINEN

RIDDU RIDDU 2017

12.-16. JULI // SUOIDNEMÁNU 12.-16. B.

INTERNASJONAL URFOLK FESTIVAL // IIRKKADASKASÁS ÁL OÁBÁRMOI FESTIVALÁ // INTERNATIONAL INDIGENOUS FESTIVAL // GAUVIENA SUOHKAN // KÁRREDO KOMMUNE

ANGEL HAZE // DAGNY // METTE HENRIETTE
// AILU VALLE FEAT. ELLE MÁRJÁ // RADIK TYULYUSH & THE CHALAMA PROJECT // OKA //
ÁGY // INDIAN AGENT // BOKOKO NA BISO // JOHAN ANDERS BÆR & DRONEFOLKET // ISÁK
// ONDT BLOD // ANNA-KATRI HELANDER // ALASKA NATIVES // VEIVISEREN // PLUPP //
RIDDU SESSIONS: INGA-WIKTORIA PÁVE & ANDERS SUNNA

www.riddu.no

(Festiválaplakáhtat: Riddu Riddu (NO), Ijahis Idja (FI) ja Ubmejen Biejvieh (SE) leat sámi festiválat, mat bovdejit artist-taid olles Sámis).

Das lea juo 50–60 jagi áigi, go sámi ođđaáigásaš musihkkahistorjá álggii. Dalle maid lágiduvvui vuosttaš geardde Beassášfestivala Guovdageainnus. Dalle sáhtii vásihit Nils-Aslak Valkeapää lávddi alde fárrolaga eará juigiiguin miehtá Sámi. Suinna juoigame ledje earret eará Inga Juuso, Jaakko Gauriloff, Åsa Blind ja Ellen-Anne Buljo. Valkeapää almmustahtii maiddá mánja luohte- ja musihkkaskearru, dájvá ovtas eará artistaiguin miehtá Sámi.

Vaikko jogas lea golgan olu čáhci dan rájes, juoga lea ain seilon: Sámi dáidda- ja kultursuorgi ovtasbargá ain rájiid rastá. Dát lea geađgejuolgi suorggi ipmirdeapmái ja ovddideapmái.

”Daddjo ahte sámi musihkkasuorgi lea gárži ja unni, muhto sámi musihkkasuorggi ferte oaidnit ollislaččat Sámis, rastá riikkarájiid. Doppe sámi musihkka liedđu mánngalágan šánjeriin ja ovtasbargohámiin.”

CHRISTINA HÆTTA, SÁMIRÁDI KULTUROSSO-DAGA JODIHEADDJI

2.3 Eavttut ipmirdit sámi dáidda- ja kultursuorggi

Jurddabeassi gávnna, ahte golbma čuowovaš eavttu leat dehálaččat ipmirdeami ja dohkkeheami dáfus. Eavttuid lea dehálaš ollašuhttit sámi suorggi ceavzilis politihka ja váikkuhangaskaomiid hábmemis.

- Sámi dáidda- ja kultursuorgi adno suorgin mii rasttida njealji riikka rájiid, ja Sámi kultur bargit ja dáiddárat barget lunddolaččat dáid riikkarájiid rastá.
- Sámi dáidda, duodji ja hutkás vuogit berrešedje ipmirduvot šánjeriid rasttideaddji hutkás doaiman, mii lea nannosit čatnosis eallimii ja danin čađat rievddada.
- Sámi dáidda ja hutkás vuogit leat dájvá lunddolaččat ceavzilát ja daid vuodđoprinsihppa lea gaskkustit kulturárbbi ja eatnama boahstevaš buolvvaide.

3. MÁRKANAT, BOASTTOGEAVAHEAPMI JA VEJOLAŠVUOĐAT

3.1 Lassánan beroštupmi ja jearru

Dán áigge riikkaidgaskasaš dásis lea stuora beroštupmi sámi dáidagii ja kultuvrii. Maŋemuš jagiid sámi girjjálašvuohta lea bálkkašuvvon mángga suorggis, ja Sámi dálááiggedáidda, filbma, musihkka ja hábmen vásihit stuora ja lassáneaddji beroštumi riikkaidgaskasaččat.

Sámi girječállidguovddáš, Tjállegoahte, lea raportereren ahte eanetloguálbmot lea eambbo jearahišgoahtán sámi girjjálašvuođa, ja mánggat natióála lágádusat almmustahttet sámi girjjálašvuođa. Jagi 2022 olles davviriikkalaš paviljonga lea várrejuvnon ovddidit ja gaskkustit sámi dáidaga Venezia biennalenis. Dasa lassan sámi filbmasuorgi sihke ovdána ja vásiha stuorát beroštumi Davviriikkain ja riikkaidgaskasaš márkaniin. Dáiddadállu, Sámi dáiddárkollektiiva Guovdageainnus, ja Office for Contemporary art Norway (OCA) maid raporterejit, ahte eambbogat leat jearahišgoahtán sámi dáidaga, sámi dáiddafágalaš áššedovdibálvalusaid, kuráhtoriid ja dáiddahistorihkkáriid, geat dovdet sámi dáidagiid ja servodatkonteavsta.

Nubbi ovdamearka lassáneaddji beroštumis, lea Walt Disney Animation Studios geahččisukseassa “Frozen” (2013). Filbma oaččui inspirašuvnna sámi dáidagis ja kultuvrras ja faskii guokte Oscar-bálkkašumi. Filbma čájehuvvui 1,28 miljárda dollára ovdas miehtá máilmmi. Sámi komponista ja dáiddára, Frode Fjellheima, luohtái vuodđuduvvi komposišuvdna Vuelie, lei “Frozen”-filmma rahpanmusihkka, ja geavahuvvui maid joatkkaosis “Jikŋon 2”, man sisdoalu hábmemis Walt Disney Animation Studios ovttasbarggai maid sámi áššedovdiijoavkuin. Sukseassat leat čájehan, ahte maiddái eanetloguálbmot berošta sámi muitalusain, ja ahte dat leat dehálaččat máilmmiviidosáččat.

Vai sámi suorgi basttášii ieš dustet dán stuora beroštumi, infrastruktuorra galgá nannet sámi oahppolágádusaid bokte, lasihemiin sámi ruhtadeami ja strategalaš ovttasbarggu fágalaš máhtu ja lasihemiin fierpmádagaid áššáigullelaš davviriikkalaš surggiiguin. Mihttomearrin ferte leat sámi iešmearideami nannen buot gaskkustandásiin, maiddái riikkaidgaskasaččat.

3.2 Sámi márkán

Nationálastáhtat dovddastit dávjá dušše dan sámi márkana, mii lea sin riikkarájiid siskkobeaalde. Danne sámi márkaniid vásihit ilá gáržin.

Sámi suorggi márkánat gáibidit, ahte besset doaibmat miehtá Sámi, rastá Davviriikkaid rájiid ja Ruoššas. Transnatióála vuogi ja máilmmiviidosáš eamiálbmotfierpmádagaid dihte dorvvastit ge maid álkibut internatióála márkaniidda. Mis leatge mánggat ovdamearkkat das, ahte sámi artisttat ja dáiddárat olahit vuohččan riikkaidgaskasaš márkaniid, man maŋgil natióála beroštupmi easka moranišgoahtá.

Rájiid rasttideaddji bargovuohki lea min kultur-ealáhusaid givrodát. Dat doaibmá viiddes suorggis ja iešguđetlágán ulbmiljoavkuiguin: sámi álbmot, eará eamiálbmogat, natióála ja internatióála márkánat.

Covid-19 pandemiija áigge riikkarájiid gidden lei váldosivva sámi suorggi sisaboađuidd massimii (Kultur-sápmi Covid-19 áiggi). Dat čájeha, man dehálaš mearkkašupmi riikkaidgaskasaš sámi márkaniin lea. Ruošša bealde vásihit, ahte márkánat leat sakka áitojuvnon giddejuvnon rájiid dihte, mii váikkuha maiddái nuorra sápmelaččaid moki oahppat duoji ja áŋgiruššat kultursuorggis.

Vaikko márkaniin lea viiddes váikkuhanguovlu, dattetge vásihit ahte márkánpotensiála ii leat ollásit olahuvvon earenoamážit iešguđetge rádjehehtehusaid geažil, nugo duollu, árvolassivearu ja mobilitehta ovddideaddji doarjjaortnegiid váilli dihte. Gáibideaddjin ja divrrasin vásihit ovdamearkka dihte mátkkoštit rájiid rastá teáhter- ja lávdedáid-dabuvttademiiguin, vuovdit buktagiid rájiid rastá, searvat márkaniidda nuppe bealde ráji ja nu ain. Dan dihte Jurddabeassi evttoha ásahtit gávpe-soahpamuša, mii addá buot sámi kulturealáhusaide vejolašvuođa vuovdit iežaset bálvalusaid ja buktagiid nuvtta ráji rastá.

3.3 Appropriašuvdna ja boasttogeavaheapmi

Sámi duoji, mitalusaid, luđiid ja eará kultur-opmodaga boasttogeavaheapmi, lobihis geavaheapmi ja appropriašuvdna, leat ain stuora ja lassáneaddji hástalus olles Sámis. Duodji, mitalusat ja sáme kultuvra oppa lohkaí jurddašuvvojit oktasaš opmodahkan, nappo daid ii sáhte suddjet seammá ládje go eará opmodagaid. Danne olbmot jáhkket, ahte sámi kultuvrras sáhttet buohkat viežžat dáid dalaš inspirašuvnna, mii fas lea mielddisbuktán dan, ahte sii, geat dinejit eanemusat sámi kultuvrrain, leat guhkkín eret sámi álbmogis dahje sámi ealáhusbargiin. Okta márggain ovdamearkkain dás lea dánskalaš fitnodat “be Christensen”. Fitnodat lea háhkan pateantta Dánmárkkus “Samer” nammasaš čoakkáldahkii, mii buvttada ja vuovdá sámi datneárpogiehtabáttiid almmá sámi servodaga miehtama dahje makkárga buhtadusa haga. Nubbi ovdamearka lea ruottelaš bivttashábmejeaddji Gudrun Sjödén, guhte almmustahtii jagi 2013 juovlačoakkáldaga, mii lei ožžon inspirašuvnna sámevuodas. Son vuoddii čoakkáldaga iežas rámbuvriin miehtá máilmmi, maiddá Davviriikkain, USA:s, Duiskkas ja Englánddas, iige das lean leamaš makkárga ávki sámi servodahkii.

Internašunála Sámi Filbmainstituhtta (ISFI) lea raportereren, ahte ain eambbogat jearahit sámi filmmaid, earenoamážit filbmadahkki Amanda Kernell filmma “Sámevarra” menestuvvama maŋŋá. Márggat riikkaidgaskasaš ja davviriikkalaš buvttadanfitnodat váldet oktavuoda ja leat beroštuvvan sámi mitalusain ja filbmadahkkiin. ISFI oaidná, ahte lea čielgasit stuorát dárbu sámi fágagelbbolašvuhtii ja sámi ruhtadeapmái dusten dihte dan stuora beroštumi, ja dainna lággiin nannet sámiid iežas oamasteami mitalusaide. ISFI almmustahtii aiddobáliid Pathfinder-reaiddu, mas leat njuolggadusat vásttolaš filbmabuvttadeapmái, go háliida fátmastit sámi kultuvrra ja mitalusaid. Jurddabeassi doarju ISFI njuolggadusaid. Sieiva sámi mitalusaid sáhttit dušše mii ieža hálddašit, ja jus earát galget daid geavahit, dat fertet dahkkot ovtasráđiid sámi olbmui. Min oainnu mielde maiddá eará nátionála filbmadoarjjaortnegat galggašedje fátmastit “Pathfindera” njuolggadusaid.

Min kulturárbbi boasttogeavaheapmi ja kultuvrralaš appropriašuvdna nannejit stereotiippaid sápmelaččaid birra ja láivudit sámi mearkagálvvu máilmmiviidosáččat. Jurddabeassi oaivvilda, ahte sámi oktasaš kulturoppmodaga suddjema fertet vuoruhit politihkalaččat sihke Davviriikkain ja Sámis, ja dili fertet láchčit nu, ahte sihke politihkalaš ja sámi siviila servodat besset searvat proseassaide. Dehálaš doaibmabidju nannen dihte min kultuvrralaš oppmodaga oktasaš eaggátvuoda, lea ásahtit pan-sámi orgána, mii sáhtta čuovvulit boasttogeavaheami ja bagadallat olggobeale olbmuid kultursensitiivvalašvuhtii sámi kultuvrrain, mii maiddá veahkeha doarjut sámi servodaga.

Dán oktavuodas lea maiddá dehálaš ráhkadit Sámi mearkagálvvu várás strategija, mainna ii dán muttus bargujuvo strategalaččat iige ollislaččat rájiid rastá. Sámi kultuvrras lea alla árvu ja lea dárbu láchčit dili nu, ahte dát boahat buorrin sámi servodahkii ja sámi kultursuorggi bargiide. Jurddabeassi jáhkka, ahte váilevaš, ollislaččat politihkalaš ánggiruššan pan-sámi márkaniin sáhtta váikkuhit sakka sihke márkanaheapmái, innovašuvnnaide ja fitnodatdoaimma ovddideapmái Sámis.

Jurddabeassi sávvá, ahte Sámedikkat suokkardalašedje ovtas, mot sáhttit strategalaččat ja bistilit ovddidit sámi suorggi rájiid rastideaddji ja riikkaidgaskasaš márkanaheapmái, deattuhemiin earenoamážit vejolašvuoda ásahtit oktasaš sámi ovtadaga olgoriikkii vuovdima ja riikkaidgaskasažžan šaddama várás. Dat sáhtta dahkkot sullii seamma ládje go ovtadagat, mat dál leat mielde davviriikkaid internašunaliserenprográmmain (Music Norway/Sweden/Finland, Office for Contemporary Art, Frame ja sullasáččat). Olgoriikki vuovdinkantuvrra bargun livččii koordineret ja movttiidahttit olgoriikkii vuovdima ja sámi márkaniid ovdánumi Sámis ja riikkaidgaskasaččat, ja maiddá šaddadit lassánan mobilitehta ja ovtasbarggu ovddideami máilmmiviidosáččat ja ártalaš eamiálbmogiid geahčanguovllus. Dákkár olgoriikki doalvunkantuvrra čielggadeamis berre maiddá dárkkodit ja dohkehit sámi festiválaid gelbbolašvuoda ja barggu sámi dáidaga ja kultuvrra gaskkusteamis riikkaidgaskasaš márkaniidda.

4. DOARJJAORTNEGAT JA IEŠMEARRIDEAPMI

Davviriikkaid vuodđoláгат suddjejit dáiddalaš friddjavuođa ja sátnefriddjavuođa. Seammá dahket maiddá Eurohpa olmmošvuoigatvuođašiehtadus ja ON:it šiehtadus siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra. Dat ahte dáidda lea ja bissu friddjan, lea Davviriikkaid vuodđoprinsihppa, man vuodul dat huksejit váikkuhangaskaomiid ja politihka. Dát ollašuvvá earret eará dan bokte ahte láchčet iešmearrideapmái suorggis, politihkahábmema mielváikkuheami bokte, fágaguoibmeárvoštallamiid bokte, ja earenoamážit ahte doalahit veahá gaska politihka ja doarjjaortnegiid gaska. Jurddabeasi barggus lea leamaš mávssolaš digaštallat das, leago sámi dáidda friddja ja man olu suorggis vásihit duohta iešmearrideami ja searvama nátionála politihkkii ja váikkuhangaskaomiid ovddideapmái.

Dán áigge kulturpolitihkka ja váikkuhangaskaomait heivehuvvojit iešguđetge nátionála surggiide ja nátionála riikkarájiid siskko-bealde. Stuoraservodat vuordá, ahte dákkár politihkain sáhttet doarjut maiddá sámi suorggi, vaikko politihkka leage hábmejuvwon almmá duohta sámi mielváikkuheami haga ja almmá albma máhtolašvuođa haga dan hárrái mot sámi suorgi bargá ja doaibmá. Dan lassin Sámedikkiid gaskkas lea oalle unnán kulturpolitihkalaš ovtasbargu, mii veahkeheivččii sin kulturpolitihkalaš strategiijaid ja váikkuhangaskaomiid. Dát ii speadjalastte Kultur-Sámi doaibmavugiid oktan suorgin, nappo sámi kulturpolitihkka ii ovddiduvvo suorggi iežas eavttuid vuodul ja sámi bargovuoigi mielde. Váilevaš politihka ja váikkuhangaskaomiid koordineren váikkuhit sámi kulturealáhusa buot beliide. Dasa lassin váilevaš máhttu dagaha stuorát erohusaid sámi dáiddáriid, kulturbargiid ja kulturásahusaid gaskii, daningo sii ožžot hui iešguđetlágán vejolašvuođaid ja barganeavttuid njealji álbmotstáhtas.

“Mu oainnu mielde dáiddalaš friddjavuohta lea maiddá iešmearrideapmi eamiálbmogiid konteavsttas. Dát mearkaša dan, ahte eamiálbmotdáiddarat berrešedje maiddá návddašit dáiddalaš friddjavuođas ovddidemiin iežaset, iežaset kultuvrralaš eavttuiguin.”

SILJÁ SOMBY, FILBMADAHKKI JA RÁĐDEADDI, KULTUROSSODAT, NORGGABEALE SÁMEDIGGI

Norggabeale Sámediggi almmustahtii skábma-mánus 2020 raportta “Váikkuhangaskaomait – Sámi dáidda ja kultuvra”. Raportta ulbmil lei govvidit

sámi suorggi ruhtadeami Davviriikkain dán áigge. Raporttas gávnnaht earret eará, ahte dán muttus ii gávdno oppalašgovva sámi dáidaga ja kultuvrra ruhtadeamis Davviriikkain, daningo nátionála ja davviriikkalaš doarjjaortnegat eai raporttere man olu doarjagat mannet sámi ulbmiliidda. Muhto jus geahččá Sámedikkiid jagi 2021 kulturbušehtaidd, mat sisttisdollet doarjagiid olles sámi kultursuorgái (maiddá kulturásahusaide), nátionála rájiid siskko-bealde, fuomáša jođánit stuora erohusaid Sámis:

Norgga Sámediggi	145 000 000 NOK
Ruota Sámediggi	17 878 000 SEK
Suoma Sámediggi	179 000 EURO

Jurddabeassi gávnna, ahte Norgga bealde sámi suorgi lea nannoseabbo ruhtadilis go sámi suorgi muđui. Dat lea maiddá mielddisbuktán dan, ahte Norgga beale Sámis leat olu eanet neaktit, arenat, festiválat ja ášahusat. Dán ferte oaidnit sámedikkiid iešguđetlágán kulturbušehtaidd oktavuodas, ja dat čielgasit čálmustahttán dan, ahte pan-sámi doarjjaortnegat leat dehálaččat.

Jurddabeassi vásiha, ahte sámi dáidaga ja kultuvrra ruhtadanvejolašvuođat bohtet eanas sámi instánsasaid olggobealde, ja dainna lágiin nátionála váikkuhangaskaomaim lea stuora mearridan- ja meroštallanváiđi. Nátionála váikkuhangaskaomaimvuogádagaid oktavuodas gáibiduvvo ja vurdojuvvo, ahte sámi suorgi vástida nátionálalaččat meroštallon mihttomeriide relevánsa ja kvalitehta hárrái. Nátionála vuordámušaid ja meroštallamiid ovddas mánggat sámi dáiddarat vásihit, ahte sii fertejit soahpat kompromissaid ja vuogáiduvvat davviriikkalaš ja oarjemáilmmi šáŋŋer- ja ovdanbuktinmeroštallamiid lahkonanvuohká. Sámi dáiddabargovugiid, maid vuodđun leat fágaidrasttildedadjji, holisttalaš ja eahpehierarkijalaš prinsihpat, lea váttis heivehit nátionála hálddašanstruktuvraide.

Dáiddasuorggi mihtilmasvuohtan leat čielga ja meroštalli váldestruktuvrrat, mat addet ovdamu-ni majoritehta vásáhusaide ja dárbbuide. Okta čielgaseamos ja operatiivvalaččamus čuovvumušain, lea kvalitehtadoahpaga geavaheapmi ja hálddašeapmi dáidagis. Kvalitehtadoaba lea buot njealji álbmotstáhtas dáiddahálddašeami čuovvun-neavvu ja kulturpolitihkalaš háltelinjá, mas ii sáhte spiehkastit. Doaba lea goittotge unnán ságastallamiid ja analyserema fáddán, ja dat adno olu konteavstta olggobealde ja maiddá almmá dárkilut čielgehusa haga. Konseptta intuitiivvalaš ja ipmir-

duvvon vásáhus lea nappo eaktu dasa, ahte dáidagis sáhtá earuhit buori ja fuoni. Mii dasto báidná min intuitiivlaš ipmárdusa kvalitehta hárrái? Lea jáhkehahti, ahte fágalaš ja sosiála disiplineren, fágalaš árbevierru ja dohkálašvuodavásáhusat (áššedovdicealkámušat), leat ráddejeaddji eavttut, mat ohppojuvvojit guhkes áigodagas ja nannejit iežaset lunddolaččat. Dákkár iešreferejeaddji kvalitehtaipmárdusas sápmelaččaid lágan mánggafágalaš ja holisttalaš dáiddageavadiin sáhtá leat váttis olahit stáhtusa, dohkkeheami ja relevánssa. Kvalitehtadoaba dáidagis lea dán áigge čalmmus váldefáktor ja láidesteaddji eaktu dáidaga ipmirdeapmái, árvoštallamii ja ruhtadeapmái. Danin lea dehálaš digaštallat viidát doahpaga implikašuvnnain ja sisdoalus, jus galgá nákcet hábmet seammasullasaš eavttuid dáiddalaš bargovugiide, friddjavuhtii ja oainnusmahttimii Sámis.

„.dáiddalaš friddjavuoda ráddjejit Suomas dáiddamáilmmistruktuvrrat. Mindáiddárateai bastte ollásit válljet iežaset geahččanguovllu ja eavttuid, daningo oažžun dihte nationála dási ruhtadeami, galgá ovddidit iežas barggu dihto láhkai, mii vuodđuduvvá oarjemáilmmi jurddašanvuohká. Jus dáiddár hukse iežas lahkonanvuogi ollásit eamiálbmotjurddašeapmái, sáhtá geavvatu, ahte ii oaččo ruhtadeami.”

PIRITA NÄKKÄLÄJÄRVI, SUOMABEALE SÁMEDIKKI
KULTURLÁVDEGOTTI SÁGAJODIHEADDJI

Seammá hástalusaid sáhtá deaividit fágaguoibmeárvoštallon doarjjaortnegiin, mat leat dál stuorámuš oassi friddja dáiddasuorggi ruhtadeamis. Nationála áššemeannudanovttadagain ja árvoštallanlávdegottiin leat hárve sámi dáidaga ovddasteaddjit, ja danin sis ii láve leat doarvái máhttu sámi dáiddabargovugiin, servodatságastallamiin ja árbevieruin. Almmá sámi duodalašvuoda ipmárdusa haga, relevánssa ja kvalitehta árvoštallama vuodđu hedjona. Dan boadusin sámi proševttat árvoštallojit mánggahámatvuodadiskurssas, eaige autonomalaš, relevánta ja alladástat dáiddaprošeaktan.

Jurddabeasi lahtut vásihit danin, ahte sámi suorgi vállje sámiid iežaset doarjjaortnegiid nationála doarjjaortnegiid sadjái. Dát lea čuovvumuš das, ahte sámi doarjjaortnegiin lea kulturipmárdus, áššáigullevaš fágačehppodat ja máhttu sámi servodateallima birra. Dat álkidahtá ohcanproseassa, daningo dalle ii dárbbat kontekstualiseret ja čilget iežas eallinvuogi ja geahččanguovllu vuodđoeavttuid seammá olu. Sámegeilat doarjjaortnegiid bokte sámi dáiddárat sáhttet maiddá artikuleret nyánsaid, miellagovaid duohtavuodas ja earenoamáš iešvuodaid, maida eai gávdno dievaslaš mols-

saeavttut nationála gielain. Sámi artisttaide dáid-dabargovuohki ja giella leat dávjá čavga čadnon oktii, nubbi dorvvasta nubbái.

Dán muttus eai gávdno dutkamušat dahje statistihkat, mat sáhtášedje vástidit dasa, olahitgo nationála váikkuhangaskaoamit sámi suorggi doarvái bures, mii lea suorggi iežas ovddidan-eaktu ja mo sámi suorggi ekonomalaš birrajohtima berrešii buoremusat arvosmahttit. Danin Jurddabeassi jáhkká, ahte strategalaš ja guhkitáiggi máhtu ja dieđuid čohkken leat guovddážis sámi dáiddasuorggi máhttovuodt ja systemáhtalaš ovdánahttimis.

Jurddabeassi oaihvilda maiddá, ahte nationála ja sámi eiseválddit fertet geahččat mot Kanáda Council of the arts (CCA) lea maŋemuš jagiid viggan nannet iežas eamiálbmogiid dáiddasurggiid. CCA lea earret eará ásahan sierra eamiálbmotjuhkosa ja čujuhan mearkašahhti láhkai ruhtadeami eamiálbmogiid dáidaga ovddideapmái, buvttadeapmái ja gaskkusteapmái. Sii leat maid aitto vuolggahan viiddes veardásašárvoštallanprošeavtta eamiálbmogiid geahččanguovllus. Prošeavttas vižžet dieđuid sihke Austrálias, Aotearoas ja Skandinávi- as. Sii leat ordnen prográmmaid, mat ovddidit ovt- tasbarggu, lonohallama, buvttadeami ja mobilitehta iežas ja eará eamiálbmogiid gaskkas máilmmivii- dosaččat ja ártkalaš guovllus. CCA lea maid iežas strategalaš dokumeanttain ollašuttán eamiálbmogiid vuodđodohkkeheami (<https://canadacouncil.ca/spotlight/2021/04/2021-26-strategic-plan>) ja bargá strategalaččat nannen ja sihkarastin dihte eamiálbmogiid iešmearrideami ja dáiddalaš friddjavuoda.

Jurddabeasi sávvá, ahte Sámedikkat dohkkehit sámi suorggi rájiid rasttideaddji luonddu, ja nammadit ovtasbargojoavku, man mihttomearrin lea nannet sámi suorggi oktan suorgin mas lea kulturpolitihkalaš iešmearrideapmi. Konkrehtalaš dásis Jurddabeassi gávnna, ahte dárbbášuvvo oktasaš sámi kulturpolitihkalaš dieđáhus. Dieđáhus galggašii vástidit dasa, mot dálá doarjjaortnegat váikkuhit sámi suorgái ja mot nationála váikkuhangaskaomiid ja ruhtadanortnegiid hálddašeapmi buoremus lági mielde sáhtá dorvvastit maiddá sámi dáiddasuorggi earenoamášdárbbuid ja iešmearridanvuogatvuoda.

Pan-sámi ovtasbargojoavku berrešii maid suokardallat sámi suorggi ovdánahttima rájiidrasttideaddji ja riikkaidgaskasaš márkapotensiálain, čielggademiin earenoamážit vejolašvuodaid ása- hit oktasaš sámi ovtadaga olgoriikii vuovdima ja internašunaliserema várás, sullii seamma ládje go ovtadagat, mat leat oassin Norwegian Arts Abroad (Music Norway/, Office for Contemporary Art,

NORLA, Norwegian Crafts). Olgoriikivuovdinkantuvrra bargun livččii koordineret ja movttiidahttit olgoriikii vuovdima ja sámi márkanastinovddideami siskkáldasat Sámis ja riikkaidgaskasaččat, ja lassin dagahit lassáneaddji mobilitehta ja ovttasbarggu ovddideami máilmmiviidosas ja árttalaš geahččanguovllus.

Jurddabeassi oaidná maiddá dehálaš ásaht oktasaš pan-sámi doarjjaortnega, mii doarju sámi suorggi oktalaš ovddidaneavttuid lámčima ja lasiha ovttasbarggu ja mobilitehta sámevuovllus.

”ISFI geahččanguovllus dáiddalaš friddjavuohta lea dat, ahte oazžu seamma saji ja ruđalaš doarjaga, go buohkat earátge. Mii dáistalit álelassii buoret ekonomalaš doarjaga ovdii, vai basttášeimmet doarjut buorebut sámi ja eará eamiálbmogiid filmadahkkiid. Dehálaš lea maiddá dat, ahte ISFI lea organisašuvdna, man sápmelaččat oamastit, eatge dan dáfus leat oassi mange dáža vuogádagas. Mii dahkat mearrádusaid iehčanassii. Juohkehaš sámi filbma ovddida nappo sámi friddja jiena, mii lea mu mielas earenoamáš dehálaš man beare servodagas, earenoamášis Sámis, gos mis ii leat iehčanas sámi media (NRK Sápmi, SVT Sápmi, YLE Sápmi, Ávvir eai leat organisašuvnnat, maid sápmelaččat oamastit.)

Lea maid dehálaš, ahte min organisašuvdna lea sorjjasmeahtun, eatge čana min friddjavuođa dáža ráddjeaddji njuolggadusaide. Mii leat dáistalan ja olahan iehčanas sajádaga (eat leat Norgga filbmanjuolggadusaid vuollásaččat, dego buot Norgga filbmainstituhtat, daningo dat ráddješii ja gáržžidivččii min váikkuhanguovllu). Mii sáhttit juohkit min ruhtadoarjagiid sámi filmadahkkiide olles Sámis, eatge doaimma dušše Norggas. Mii sáhttit doarjut maiddá eará eamiálbmogiid oktasaš buvttademiid máilmmiviidosáččat ja mii doarjut ovttasbarggu árttalaš eamiálbmogiid filmadahkkiiguin Ruoššas, Ruonáeatnamis, Kanádas ja Aláskkas.

Midjiide dat leat deháleamos vuoddoavttut, mat dorjot dáiddalaš friddjavuođa sámi ja eamiálbmogiid filmmasuorggis.”

ÁNNE LAJLA USTI, DIREKTØR INTERNASJONALE SAMISKE FILMINSTITUTT

5. ČOAHKKÁIGEASSU

Dán áigge beroštupmi ja jearru sámi dáidagii ja kultuvrii lassánit máilmmiviidosáččat. Sámi suorgi ii nákke dustet dan stuora beroštumi vugiin, mii ávkkuhivččii sámi servoša ja kulturealáhusbargiid. Dasa lassin lea dárbu nannet infrastruktuurra ja sámi ruhtadanortnegiid.

Jurddabeassi jáhkká maiddá, ahte Kultur-Sámi dáiddalaš friddjavuohta ja iešmearrideapmi leat dál hui hearckes dilis. Nationála kulturpolitihka heivehuvvo dán áigge eanas nationála surggiid siskkobealde ja daid várás. Seammás vurdojuvvo, ahte ortnegat bastet dustet ja movttiidahttit sámi surggiid. Nationála váikkuhangaskaomiid iešguđetlágan organiseren dagaha maiddá erohusaid sámi dáidda- ja kulturbargiid gaskii njealji nationálastáhtas.

Sámi hutkás ealáhusaid márkanovdánupmi vásiha stuora rádjehethtehusaid ja kulturpolitihka stuora erohusaide laktáseaddji hástalusaid. Danin Jurddabeassi oaidná, ahte lea dárbu dohkkehit ja movttiidahttit sámi dáidda- ja kulturealáhussuorggi rájiid rasttideaddji doaimmaid.

Dáiddalaš friddjavuohta Sámis lea čadnon sápmelaččaid iešmearridanriektái eamiálbmogin. Mis lea vuoigatvuohta ieža mearridit iežamet hutkás bargguin. Sámi dáiddarat ja kulturbargit galget iežaset eavttuid vuodul friddja beassat hábmet, gaskkustit ja bargat iežaset hutkás bargguid. Dán raportta cealkámušain lea bajitdási mihttu váikkuhit nanosmahttojuvvon sámi iešmearrideapmái ja dáiddalaš friddjavuhtii sámi dáidda- ja kultursuorggis.

Jurddabeassi giitá

eatnat giitu, giitos eatnat

Sámi eatnamiid, máttuid, ráhkes álbmoga, sámi kulturbargiid, dáiddáriid, duojáriid, buohkaid geat leat rahčan sámi kultureallima ovddas ja boahttevaš buolvvaid.

Buressivdnádus lehkos sámi kultureallimii ja sámi dáidagii.

Ellos sámi dáidda! Ellos sámi kultuvra! Ellos sámi álbmot ja ellos Sápmi!

MILDOSAT: KONKREHTA EVTTOHUSAT

1. Sámediggi nammada ovttasbargojoavkku, man mihttun lea nannet Kultur-Sámi oktan kulturpolitihkalaš suorgin riikkarájiid rastá.

Ovttasbargoorgána konkrehta barggut:

- Dohkkehit sámi suorggi rájiidrastideaddji suorgin: Mii sámit leat okta álbmot eaige riikkarájit galgga hehttet min oktiigullevašvuoda.
- Vuolggahit pan-sámi kulturdiedáhusbarggu, mas čielggadit sámi dáidaga ja kultursuorggi stáhtusa ja eavttuid. Kulturdiedáhus galgá vástidit dasa, mot dálá doarjjaortnegat dustejit sámi suorggi ja mot suorggi berrešii organiseret, vai dat doarju sámi suorggi eavttuid.
- Geahččalit gulahallat nationála doarjjaortnegiiguin, lasihan dihte ipmárdusa ja álkidahttin dihte rájiidrastideaddji suorggi.
- Árvoštallat sámi dáidaga ja kultuvrra ruhtadeami Davviriikkain ja Ruoššas dán áigge, ja evttohit odđa ruhtadanmálla, mii dohkkeha sámi suorggi rájiidrastideaddji luonddu ja sihkarastá sámi iešmearrideami.
- Ráhkadit konkrehta plána ovdánahttin dihte sámi dáidda- ja kultursuorggi máhtu.
- Ráhkadit odđa strategiija álkidahttin dihte sámi dáidda- ja kulturbargiid márkanastinvejolašvuodaid, earret eará ásahit oktasaš sámi eksportakantuvrra.
- Koordineret barggu sámi kulturásahusaiguin ja heivehit nu, ahte lea vejolaš bargat olles Sámi ovddas ja várás.

Gii: Suoma, Norgga ja Ruota Sámediggi.

2. Sámi kulturpolitihkalaš ovttasbarggu davviriikkalaš ruhtadeapmi.

Dán áigge kulturpolitihkalaš strategiijaid ja koordineremiid ovdánahttin ruhtaduvvojit duššefal guđege riikka rájiid siskkobealde, man čuovvumuššan sihke sámedikkiin, pan-sámi organisašuvnnain ja ásahusain lea hástaleaddji ovttasbargat kulturpolitihkalaččat rájiid rastá. Jurddabeassi oaivvilda, ahte mii dárbbasit ulbmillaš davviriikkalaš áŋgiruššama, mas strategalaččat heivehit guhkitáiggi koordinerema rastá rájiid. Rájiid rastideaddji pan-sámi kulturpolitihkka lea guovddážiš, go háliidit vuolggahit Kultur-Sámi potenciála. Dan várás čujuhuvon davviriikkalaš ruhtadeapmi kulturpolitihkalaš ovttasbargui ja koordineremii rájiid rastá Sámis; Suomas, Ruotas, Ruoššas ja Norggas.

Gii: Davviriikkalaš ministtarráđđi, davviriikkalaš kulturdepartemeanttat

3. Ásahit pan-sámi doarjjaortnega sámi dáidda- ja kultursuorgái.

Jurddabeassi oaidná stuora dárbbu ásahit oktasaš sámi doarjjaortnega, mii dovda sámi suorggi, servodaga ja gielaid ja sáhtta doarjut suorggi dan iežas eavttuid vuodul. Ásaheapmi veahkeheivččii maid dásset suorggi erohusaid ja fálašii buot sámi dáidda- ja kulturbargiide seammalágan vejolašvuodaid ohcat doarjaga. Dát veahkeheivččii nannet suorggi iešmearrideami ja diekko bokte maiddái sámi dáidaga friddjavuoda.

Gii: Sámedikkit, sámi eará doarjjaortnegat ja nationála kultureiseválddit, Ruota Kulturráđđi, Dáidaga ovddidanguovddáš (Taike), Norgga Kulturráđđi.

4. Rájiid rastideaddji heiveheapmi ásahusuorggis.

Jurddabeassi oaidná, ahte lea dehálaš koordineret sámi kulturásahusaid strategiijaid, vai daid sáhtta buorebut heivehit nu, ahte kulturásahusat sáhttet doaibmat ja ovttasbargat strategalaččat Sámis rájiid rastá. Sámi kulturásahusat barget dán áigge rastá rájiid, muhto dušše dihto doaimmaiguin riikkarájiid siskkobealde, mii gáržžida sin doaimmaid olles sámi álbmoga ja dáidda- ja kultursuorggi várás. Berre maiddái láchit dili nu, ahte nationála kulturásahusat sáhttet barggustaset, ovttas sámiiguin ja sin várás, doaibmat strategalaččat rastá rájiid olles Sámis. Kulturásahusaid heiveheapmi rájiid rastá nannešii olahttivuoda ja ekonomijja olles suorggis.

Gii: Sámedikkit, nationála kultureiseválddit, Ruota Kulturráđđi, Dáidaga ovddidanguovddáš (Taike), Norgga Kulturráđđi.

5. Nationála doarjjaortnegat berrejit dohkkehit ja doarjut olles sámi dáidda- ja kultursuorggi.

Sámi iežas, nanu doarjjaortnegiid lassin berrejit maiddái nationála doarjjaortnegat dohkkehit sámi suorggi rájiidrastideaddji luonddu iežaset ohcanortnegiin, ja dahkat dáiddalaš ovttasbarggu vejolažžan rastá rájiid Sámis. Lassin berre ordnet sierra doarjjaortnegiid, mat movttiidahttet ovttasbargat eanet, buvttadeami ja mobilitehta rastá rájiid.

Nationála doarjjaortnegiin dárbbasuvvo nanu sámi fágaguoibmeárvoštallan, mas lea duohta váikkuhanvejolašvuolta, iige dušše ovddastus.

Jurddabeassi evttoha, ahte iešguđetge nationála doarjjaortnegat ovttasbarget sámedikkiiguin sihkarastin dihte duohta oassálastima ja sámi suorggi

dárbbuid ja duohtavuoda govvideaddji árvoštallanvugiid ovdánahttima.

Gii: Nationála kultureiseválddit, Ruota Kulturráđđi, Dáidaga ovddidanguovddáš (Taike), Norgga Kulturráđđi.

6. Diehtováilliid deavdin.

Sámi dáidda- ja kultursuorgi dutkojuvvo dán áigge unnán, mii váikkuha vejolašvuodaide heivehit suorgái kulturpolitihkalaš váikkuhangaskaomiid. Nationála ásašusat, Davviriikkalaš ministtarráđđi ja sámedikkit berrešedje ovttasráđiid ovddidit guhkitáiggi strategija máhtu ovddideami várás.

Muhtun konkrehta suorggit, mat dárbbášit máhtolašvuoda:

- Man stuora ruhtadandárbu lea Kultur-Sámis, maiddái ásašudásis.
- Mot sámi dáidda ja kultuvra ruhtaduvvojit dál.
- Mat leat sámi dáidda- ja kultursuorggi doarjuma eavttut.
- Mot dálá nationála árvoštallanvuogit rihkkot sámi suorggi dárbbuid ja duohtavuoda?
- Geat dinejit eanemusat sámi kultuvrrain dán áigge?

Gii: Sámedikkit, nationála kultureiseválddit, Ruota Kulturráđđi, Dáidaga ovddidanguovddáš (Taike), Norgga Kulturráđđi, Davviriikkalaš ministtarráđđi.

7. Nationála ásašusaid ovddasvástádus.

Jurddabeassi oaivvilda, ahte maiddái nationála ásašusain lea ovddasvástádus nannet sámi iešmearrideami. Dat mearkkaša strategalaš ja ekonomalaš vuoruheami siskkáldasat iežas ásašusas dan hárrái, ahte háhket sámi gelbbolašvuoda, ovttasbarggu ja fierpmádagaid, maid bokte ásašus nákce doarjut dán suorggi sin iežaset eavttuid vuodul. Ásašusat berrejit maiddái geahččalit buoridit fágamáhtu sámi suorggis hárrjehalliprográmmaid ja eará sullasaš ortnegiid bokte.

Jurddabeassi bivdá nationála ásašusaid viežžat inspirašuvnna OCA:s ja Norwegian Craftas, mat leat guktot dohkkehan rájiid rasttieddji sámi suorggi ja váldán ovddasvástádusa das, ahte vižžet dieđuid ja duohta váikkuheami sámi servodagas.

Gii: Nationála ásašusat

8. Eanet fágagelbbolašvuoha sámi suorggis.

Dán áigge jearahit sámi dáidaga ja kultuvrra ain eanet sihke riikkaidgaskasaččat ja našuvnnalaččat, muhto suorgi dárbbáša eambbogiid, geain lea sámi dáiddafágalaš gelbbolašvuoha, vai dat nákce dustet beroštumi iežas eavttuiguin. Jurddabeassi ávžžuha sihke sámi ja nationála oahppolágádusaid ja eará ásašusaid váikkuhit sámi suorggi gelbbolašvuodaloktemii, mii ovddida sámi suorggi iešmearrideami iežamet muitalusaid, ovdanbuktimiid ja geahččanguovllu gaskkusteamis.

Gii: Sámi oahppolágádusat
Nationála lágádusat

9. Nationála filbmadoarjjaortnegat ollašuttet “Pathfinder”

ISFI ásašii duvle “Ofelaš” nammasaš reaiddu, mas leat vásttolaš njuolggadusat filmbabuvttadeapmái geavahuvvot dalle, go háliida fátmastit sámi kultuvrra ja muitalusaid. Jurddabeassi doarju ISFI barggu ja jáhkká, ahte buot nationála doarjjaortnegat, mat dorjot filmbabuvttadeami, berrejit čuovvut njuolggadusaid, mat leat čilgejuvvon “Pathfinderis”. Go fátmasta sámi njuolggadusaid nationála prográmmaid, veahkeha sámi iešmearrideami nanne-

Gii: Nationála filbmadoarjjaortnegat

10. Politihkaš vuoruheapmi suddjen dihte sámi oktasaš kulturopmodaga

Sámi oktasaš kultuvrralaš opmodaga ii sáhte dán áigge suddjet oarjemáilmmi suddjenmekanismaiguin, mii lea stuora hástalus sámi kulturealáhusaide ja sámi servodahkii. Jurddabeassi háliida, ahte sámi ja davviriikkalaš politihkalaš eiseválddit vuoruhit sámi kulturárbbi suddjema, man mihttomearrin lea sámi servodaga ceavzilis ekonomalaš ovdánupmi ja sámi mearkagálvvuid nannen. Dáid proseassaid ii sáhte čadahit almmá nanu sámi iešmearrideami ja gulahallama haga sámi siviila servodagain.

- Pan-Sámi orgána ásaheapmi ávnnahis kultuvrra ja kulturárbbi suddjema várás.

Gii: Sámi ja davviriikkalaš eiseválddit